жағдайларда, егер студентти исендириў мүмкин болмаса, барлық ҳәрекетлер пайдасыз болады. Тек ғана шуқыр исениў оған пикирин және де арқайын ҳәм тәбийй қосыққа өзгертиўге жәрдем береди. Әдалат соны талап етеди, тәбиятта узақ ўақыт даўамында мәжбүрий түрде қосық айтыўға ылайық болған сондай даўыслар бар, олар даўысқа сезилерли дәрежеде зәлел жеткизбейди. Қосықшылардың көпшилиги ушын, мәжбүрлеў көплеген қәўетерли даўыслардың өшиўине алып келетуғын қәўетерли қорқыныш болып табылады.

Әдебиятлар

1. И.О.Бризгалов «Школа пения для баритона и баса» - Тошкент: Литературы и искусства им. Гафура Гуляма, 1987 г.– 92 с.
2. Д.Л.Аспелунд «Развитие певца и его голоса» Москва: Планета музыки, 2017 г. - 180 с.
3. М.Ризаева «Стоновление молодого певца» Тошкент: Чўлпон нашриёти – 2003 г. -104 с.
4. А.Е. Варламов «Полная школа пения» Москва: Издательство Лань, Планета музыки, 2012 г. 120 с.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада бўлажак қўшиқчиларни вокал фанидан ўқитишнинг кетма-кетлиги ва қоидалари ҳақида сўз этилади.

РЕЗЮМЕ. В этой статье сказано о по этапном изучений правил будущих воколистов.

SUMMARY. In this article is spoken about learning the rule of future singers's one by one.

OPERA JANRÍNÍŃ PAYDA BOLÍWÍ HÁM RAWAJLANÍW JOLLARÍ

Z.Bekbergenov – *aǵa oqıtıwshı*

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so'zlar: opera, musiqa, fortepiano, madaniyat, san'at, musiqiy asar.

Ключевые слова: opera, музыка, фортепиано, культура, искусство, музыкальное произведение.

Key words: opera, music, piano, culture, art, musical work.

XVII ásirge shekemgi uzaq dawam etken, Jer júzilik shirkew muzıkasınıń dáwiri juwmaqlanıp, opera janrınıń júzege keliwine imkaniyatlar payda bola basladı. Opera – bul teatr, poeziya, oyın óneri, muzıkalıq shıǵarmalardıń barlıq túrlerin biriktiriwshi kórkem ónerdiń sintez forması. Opera janrınıń payda bolıwı kórkem ónerdiń kóplegen tarawlarına óziniń tásirlerin kórsete basladı. Operanıń payda bolıwı menen saz ásbaplıq shıǵarmalarınıń jańadan janrları payda bola basladı. Orkestr, ubertura, balet suitası sıyaqlı hár qıylı janrlar payda bola basladı. Oratoriya hám kantata sıyaqlı shirkew muzıkası janrlarına operanıń kompaziciyası vokal atqarıwshılıǵı usıllarınıń ózgeshelikleri payda bola basladı. Operanıń watanı Italiya bolıp opera janrı payda bolaman degenshe muzıka atqarıwshılıǵınıń rawajlanǵan jer júzilik formaları muzıkalıq teatr pastoral janrınıń juwmaqlanıwı, qosıq janrına bolǵan qızıǵıwshılıq arta baslaǵan. Opera janrı Italiyanıń Florenciya qalasında operanıń tiykarın salıwshı shayır Ottavio Rinuchchini hám sazendeler Yakopo Peri hám Julio Kachchiniler boldı. Ottavio Rinuchchini sózine Yakopo Peri hám Julio Kachchini muzıkasına jazılǵan birinshi Florenciya operası «Dafna» 1594-jıl Korsi úyinde 1-ret qoyıladı. Ekinshi Florenciya operası Ottavio Rinuchchini hám Yakopo Periydiń Orfey haqqındaǵı antik ápsanası tiykarında jazılǵan «Evredika» operası esaplanadı. Bul operanıń jaratılıwı francuz karoli Genrix IV Mariya Medichi menen 1600-jılı bolıp ótken neke toyına baǵıshlanǵan syujeti tiykarında 1600-jılı Julio Kachchinidiń «Evriwedika» operası jazıladı. Italiya operasınıń jáne bir orayı Rim boldı. Rimde opera teatrı Rim papası Urbanom VIII niń jaqın qarındasları bolǵan Barberinler shańaraǵı tárepinen ashıladı. Sonıń ushın da, Rim katolik watanında opera klerikal xarakterge iye bolǵan. Rim operaları syujetinde xrestiyanlıq diniy ideyalar táriplengen. Rim opera mektebiniń eń jaqsı shıǵarmalarınıń biri Loretto Vittorionıń (1588-1670 jılları) «Galateya» operası bolıp esaplanadı. Italiyalıq ataqlı kompozitor Klaudio Monteverdiń dóretiwshiligi XVII ásir muzıka mádeniyatında ayrıqsha orın tutadı. Onıń dóretiwshiligi Peri hám Kachchiniden ózine tán ózgeshelikleri menen biri-birinen ajıralıp turadı. Onıń jazǵan operaları: «Orfey», «Ariadna», «Poppeyaǵa taj kiydiriw». Monteverdiń qálemine tiyisli Torkvato Tasso syujeti tiykarında «Tankred

hám Klorida» shıǵarması 1638-jılı jaratılǵan. «Poppeyaǵa taj kiydiriw» operasınıń dramaturgiyası jarqın qarama-qarsılıqlarǵa tiykarlanǵan. Operadaǵı xarakterlerdiń kúshi hám haqıyqatlıǵı kompozitordıń dańqlı Shekspir menen birdey bolǵan. Monteverdi tárepinen islep shıǵılǵan opera dramaturgiyası Skarlatti basshılıǵında Italiya kompozitorları tárepinen qollanılǵan.

XVII ásirdiń ortalarına kelip opera kórkem óneriniń orayı Veneciyaǵa aylanadı. Veneciya operasınıń ózine tán onıń tiykarǵı qala turǵınlarına qolaylastırılǵan teatrlarǵa kóshiriledi. Veneciya opera mektebiniń ullı tulǵaları Franchesko Kavalli (1602-1676), Marko Chesti (1623-1669)lar. Franchesko Kavalli Monteverdiń ayrıqsha, dramalıq usılına tayanadı.

Marko Chesti Evropada húkim súrgen saray operasınıń avtorı. Onıń «Paris hám Elena» haqqındaǵı ápsana tiykarında jaratılǵan «Altın alma» operası muzıkalıq dramadan «opera-konsert»ke, virtuoz (seber atqarıwshı)lar operasına burılıstı baslap bergen jańa bir jóneliske túrtki boldı. Neapol operası Italyansha seria operasınıń ulıwma milliy túri menen teńlestirilgen Neapol operasınıń rawajlanıwınıń birinshi basqıshı Franchesko Provetsaleva Alessandro Skarlatti dóretiwshiligi menen baylanıslı. Alessandro Skarlatti Monteverdi, Kavalli, Chesti shıǵarmalarınan tálim aldı. Onda birinshi bólimin tákirarlawshı úshinshi bóliminiń jazdırılıwı toqtatılǵan.

Skarlatti dóretiwshiliginde rechitativtiń eki túri qáliplesken: biri secco (quruq) atı menen ataladı, onda klavesin akkordları menen birge atqarıladı. Monteverdi hám Skarlatti tárepinen jaratılǵan virtuozpatetik vokal usılındaǵı Italiya operasınıń milliy ózine tánligi sıpatında qabıl etildi. Operanıń eń ullı tulǵaları muzıkasında yaǵnıy Rossini, Verdi, Puchchidiń shıǵarmalarında rawajlanǵan. XVII ásir francuz operasınıń ullı tulǵalarınan biri Jan Batist Lulli. Kelip shıǵısı italiyalıq bolǵan (Lulli) gercog Giz tárepinen Italiyadan alıp kelingen hám francuz karoliniń qarındası shańaraǵına aspaz járdemshisi sıpatında jumısqa kirgen. Ataqlı sazende bolıp jetiskennen keyin Lulli francuz operasın jazıp shıqtı. Lullidiń operalarındaǵı milliy ózgehelik formalarında francuz teatrı hám klassikalıq tragediya óziniń tásirin kórsetti. Lulli óz operalarınıń vokal kórkem óneri ushın úlgi sıpatında Lulli milliy teatr kórkem óneri ózgesheliklerinen bolıp tragediyalıq deklamaciyanı aladı.

Lulli óz qosıqshılarınan nuqsansız aktyorlıq atqarıwshılıǵın talap etedi.

Onıń operalarındaǵı qosıq aytıw sóz hám háreket, aktyorlıq sheberliginen ajralmaydı. Lulli operalarınıń ayrıqsha quramlılıq usılı francuz operasına jarqın rańbáreńlik, shıray berip turıwshı, opera spektakliniń tamashagóy tárepin kúsheyttiriwshi balet bolıp esaplanadı. Balet orkestr muzıkasınıń rawajlanıwına úlken tásir kórsetti. Ol aytılmaǵan sezimlerdi ayaq oyınında táriyipleydi. Lulli «francuz uverturası» atın jalǵan hám úsh bólimnen ibarat jańa operanıń uverturaları túriniń ósh alıwdan esaplanadı.

Lulli operaları xor, balet, orkestrdiń epizodları uverturaları, antraktlar dekorativ sahnaları bolǵan dramaturgiya tárepinen birdey baylanıslı bolǵan kompoziciyadan ibarat. Nemis operasınıń tariyxı 1627-jılı atqarılǵan Genrix Shutstıń «Dafna» operasınan baslanadı. Gamburg operasında bir-birinen uzaqta bolǵan diniy xristianlıq xalqı menen antik mifologiya etikası jónelisleri qosılıp ketti. Gamburg operasınıń eń ullı tulǵası 120 opera avtorı Reynxardt Kayzer (1674-1739) bolǵan. Onıń «Oktavia» (1705), «Neron» (1706) operaları eń jaqsı shıǵarmalarınan. Genri Persellinniń lizo operasınıń jaratıwshısı sıpatında tariyxqa kirdi. Ol tájiriybeli sazende, inglis ádebiyatınıń jetekshi ǵayratkerleri menen dóretiwshilik baylanısta bolǵan hár tárepleme jetilisken tájiriybeli insan edi. Ol antemlar (psalomlar), saz ásbaplıq muzıka janrlarında hám dóretiwshilik penen shuǵıllanǵan. Perselldiń «Didona va Eney» operasındaǵı dramalıq waqıyalar basınan aqırına shekem muzıkaǵa júkletilgen, bul shıǵarmada sóylew qosımshaları hám dialogları bolmaǵan jalǵız inglis operası esaplanadı. Operada inglis xalqınıń milliy kolariti qollanılǵan. XVIII ásirde Italiyada jámiyettiń saray ishin jańlatıwshı Seria (turmısta bolǵan waqıyalardı real táriyiplewshi) opera hám demokratiyalıq qatlamlardıń jasaw turmısların sáwlelendiriwshi buffa (komik) operası jónelisleri aralarında básekilesiw kúshli edi. Seria operası bul dáwirde operanıń rawajlanıwı óz shegarasına jetip keliwi gúzetile basladı. Operada vokal atqarıwshılıq texnikasın kórsetip beretuǵın kóp sanlı tájiriybeli passajlar hám koloraturaları menen itibardı ózine tartadı. Kóplegen kompozitorlar, solar qatarı, Gendel hám óziniń dóretiwshiligin rawajlandırıwǵa háreket etken. Opera janrınıń haqıyqıy rawajlandırıwshısı sıpatında K.V.Gluk «saxna» ǵa kirip keldi. XVIII ásirde buffa operası turmıslıq zamanagóy mazmundaǵı muzıkanıń xalıqlıq milliyligi menen ajıralıp turadı. Opera janrınıń birinshi úlgilerinen J.Pergolezinniń «Slujanka» operası boldı. XVIII ásirdiń 60-jıllarında Evropa kórkem ónerine tán bolǵan lirikalıq sentimental aǵım kirip kelgen. N.Puchchidiń «Mehriban qız», J.Paiziyellonidiń «Digirmanshı hayal», jáne Bomarse komediyası tiykarında jazılǵan «Seviliyalıq shashtárez»

operaları jaratıldı. D.Chimarozanidiń ataqlı «Jasırın neke» operası menen avtor dóretiwshiliginde Italyansha buffa operası rawajlanıwın juwmaqladı. J.B.Lulli tárepinen jaratlǵan francuz lirikalıq tragediyası kompazitor óliminen soń abırayı túse baslaǵan dramaturgiya menen birge divertismentke aylanıp qaldı. Francuz komediya operası óziniń ataqlı tulǵaların F.A.Filidor, P.A.Monsine, A.Gretri kelbetlerin taptı. 1752-jılı Pergolezinniń «Slujanka» operasınıń qoyılıwın francuz komediya operasınıń rawajlanıwına berilgen sonǵı túrtki boldı.

Ádebiyatlar

1. Adeliya Xusinovna Trigulova. Xorijiy musiqa adabiyoti. Toshkent-«ILMZIYO»-2009.
2. V.Galatckaya. Xorijiy mamlakatlar musiqa adabiyoti.
3. З.М.Мирхайдарова. Жаҳон халқлари мусиқа санъатининг ривожланиш жараёни.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада опера жанрининг пайдо бўлиши ва ривожланиш тарихи ҳақида сўз этилади.

РЕЗЮМЕ. В данной статье говорится об истории возникновения и развития оперного жанра.

SUMMARY. This article talks about the history of the emergence and development of the opera genre.

UDK.332, 8901(2023)

ZAMONAVIY AKTYORLIK SAN'ATI MAKTABINING ASOSCHISI K.S.STANISLAVSKIYNING O'RNI

G.Bekniyazova - *katta o'qituvchi*

L.Urazmbetova – *docent*

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so'zlar. teatr, aktyorlik, maktab, an'ana maktabi, aktyor, sahna nazariyasi, qo'shiqchilar va balet.

Ключевые слова. театр, актерское мастерство, школа, школа традиций, актер, теория сцены, певцы и балет.

Key words. theater, acting, school, school of tradition, actor, stage theory, singers and ballet.

Har qanday san'at turi qatori teatr san'ati maktabining muvaffaqiyati avvalo to'g'ri tanlov va ana shu tanlov asosida teatr san'ati maktabida bilim olayotgan qobiliyatli yoshlarning ma'naviy komilligiga bog'liqdir. Chunki o'zi komillikka intilmagan ijodkor o'z ortidan butun bir tomoshabinlar avlodini ergashtira olmaydi. Komil inson, yetuk shaxs tarbiyasi eng muhim va hamisha dolzarb bo'lib kelayotgan mavzulardan biri hisoblanadi. Bu yo'lda ko'plab bitiklar, maqolalar, risolalar yozilgan va bundan keyin ham yoziladi.

Birinchi o'zbek dramaturgi Mahmudxo'ja Behbudiyning «Teatr – bu ibratxonadur» degan so'zlariga tayanadigan bo'lsak, komil inson tarbiyasida adabiyot va boshqa barcha san'at turlari qatori teatr san'atining ham o'rni beqiyosdir. Shuning uchun ham teatr san'ati, aktyorlik yo'lini tanlagan yoshlar oldida turgan muammolarni hal qilishda esa hech qachon shoshilmaslik kerak. Agar talaba taqdir taqozosi bilan adashib aktyorlik yo'nalishi bo'yicha o'qishga kirib qolgan bo'lsa (aktyorlikni yoshlikda kimlar orzu qilmaydi), o'z vaqtida bu xatoni tuzatish yo'llarini ko'rsata bilish lozim. Maqsad – talaba keyinchalik afsus qilmasin, hayotda o'z o'rnini topib olsin. Teatr atalmish san'atning ilk pillapoyasi aktyor tarbiyalash jarayoni haqida izchil, tabiiy ketma-ketlikni saqlagan holda biror qo'llanma yoki kitob yozish, uslubiyatni xuddi dars jarayonidagidek qog'ozga tushirish qiyin va og'ir vazifa. Chunki, bu yorug' olamda qancha odam bo'lsa, hammasining fe'l-atvori o'zgacha, bir-biriga o'xshamaydi. Qolaversa, bu yo'lda avvalo tajribaga, talabaning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib ijodiy muloqot qilishga, uning o'zligini kashf etishiga ko'maklashish prinsipiga tayanch ma'qulroqdir. [1.Abdullayeva, B.215] Talabalik saflarga qabul qilingan yoshlarga teatr san'ati, uning mashaqqatlari, aktyorlik kasbining o'ziga xos qiyinchiliklari va afzalliklari borasida xolisona ma'lumot berilishi shart. Shundan keyingina tadbiriy ravishda navbatdagi jarayonga o'tish lozim. Bu jarayon aktyorlik mahorati texnikasi (psixotexnika), san'at turlari, shu jumladan, musiqali teatrning o'ziga xos xususiyatlari, teatr etikasi, badiiy saviya, aktyorlik mahoratining unsurlari, musiqali teatr aktyorligi yo'nalishi talabalari uchun alohida, mukammal shakldagi musiqiy ritmik tarbiya (aynan musiqali teatr aktyorlarini tarbiyalash jarayoni dramatik teatr aktyorini tarbiyalash jarayonidan shu jihati bilan farq qiladi, chunki, musiqali teatrda baholash va